

הרב יהודה הלוי עמיהי

טעות בחישוב מעשר כספים

שאלה

היה עליי לתת סכום כסף מסוים למעשרות, ובטעות נתתי יותר ממה שהייתי צריך. האם חל דין מעשר על כל הסכום? האם בפעם הבאה אוכל להפחית מן הסכום שיהיה עליי להפריש בגלל התוספת שכבר נתתי?

תשובה

נפסק ב'שלחן ערוך' (יו"ד סי' רנט סעי' ג): 'האומר חפץ פלוני אני נותן לצדקה בכך וכך, והוא שווה יותר - אינו יכול לחזור בו'. הרמ"א מסביר את הדין וכותב: 'דכל אמירה שיש בה רווחא לצדקה אמרינן ביה אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט'. במקרה המתואר אדם הקדיש חפץ, אלא שהעריך שהוא שווה פחות משוויו האמיתי. אותו אדם איננו יכול לחזור בו, כיוון שבאמירתו יש רווח להקדש, ולכן האמירה על החפץ חלה. ואולם יש לדון עדיין במקום שאדם היה חייב למעשר כספים סכום קטן וטעה בחישוב ההכנסות, ואח"כ התברר לו שאיננו חייב כ"כ הרבה כסף למעשר כספים - האם גם אז הכסף שניתן בטעות לעניים הפך להיות ככספי עניים?

הגמרא במסכת בבא בתרא (קלג ע"ב) מספרת על בנו של יוסף בן יעזר שהתחנן עם בת קולע העטרות לינאי המלך, ונולדה להם בת. כאשר קנו לה דג, מצאו בו אבן יקרה. אמרה היולדת לבעלה שלא ימכור למלך את האבן, כיוון שלא ייתנו לו סכום מכובד, אלא שיביא את האבן היקרה להקדש, אבל שלא יאמר את שוויה, שאם כן 'אמירתו לגבוה כמסירתו' להקדש, ולכן אם המחיר שיקבע יהיה נמוך, לא יוכל לחזור בו ולבקש מחיר גבוה יותר. התוספות¹ שואלים מדוע השומה של הבעל מחייבת, הרי היא שומה שגויה והיא בטלה, ומדוע חששה האישה שלא יוכל לחזור ולבקש שווי גבוה יותר? התוספות מתרצים שני תירוצים: (1) כיוון שמדובר בגמרא באבן יקרה, אין לה שומה קבועה, ולכן אם יקבע מחיר נמוך לא יוכל לבקש מההקדש מחיר גבוה יותר. לפי זה, כשהסכום הוא קבוע והטעות ברורה, הכלל 'אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט' אינו חל. (2) התוספות מוסיפים שגם אילו נתן ממש את הכסף לצדקה, כיוון שיש כאן טעות מוחלטת יש מקום לומר שזה הקדש בטעות. לכן אם אדם היה חייב להקדש או לצדקה סכום מסוים של כסף ונתן יותר ממה שהיה חייב, בגלל טעות בחשבון, אין זה נהפך לכספי צדקה, והרי זה ככל הקדש בטעות שאינו חל, כמבואר ברמב"ם² על כן נראה שגם בנידון זה שנדר בטעות, והטעות היא מוחלטת - לא חל ההקדש על הסכום הגדול. דין זה מבואר גם בהלכות תרומות (רמב"ם פ"ג ה"ה): 'נתכון לתרם אחד מששים ועלתה בידו אחד מחמישין - אינה תרומה'. אנו רואים שאפילו שעשה מעשה של הפרשה, אבל המעשה

1. תוספות, קידושין כט ע"א ד"ה משכו.

2. רמב"ם, הל' ערכין פ"ז ה"ז, על פי נזיר לא ע"א.

נעשה בטעות כיוון שהתכוון לפחות - הרי שלא חל עליו שם תרומה. גם בהקשר להלכות צדקה כתב הרמ"א (יו"ד סי' רנח סעי' ב): 'ואם רצה לומר על סלע זה והוציא בשפתיו על אחר הוי טעות ואינו כלום', ובביאור הגר"א על אתר ציין שמקור הדין הוא ברמב"ם (שם), שתרומה שנעשית בטעות אינה חלה כלל, והוא הדין בצדקה.

העולה שבנידון שלפנינו הנתינה לעניים הייתה בטעות, כיוון שלא היה צריך לתת להם סכום גדול כל כך אלא טעה, והרי זה כהקדש בטעות שאינו חל.

לגבי השאלה אם אפשר לתת פחות בפעם הבאה או בעסקה אחרת, נראה שגם זה אפשרי, כפי שכתבו חלק מהאחרונים³ שהחישוב למעשר כספים יכול להיות שנתי, וניתן אפילו לחשב רווח של עסקה אחת ולהעביר לחשבון עסקה אחרת.⁴ כך לדוגמה בסוף השנה או בכל תאריך אחר שיקבע לעצמו⁵ יעשה חשבון שנתי שכולל בתוכו הרבה עסקאות, ואז החשבון יכלול רווח והפסד, ולפי זה ייתן את מעשר הכספים שלו. לפי הסבר זה אין לדמות מעשר כספים לדיני מעשרות בתבואה, שם החובה היא על כל גידול וגידול בפני עצמו. במעשר כספים חישוב רווח והפסד (שנתי או תקופתי) הוא כולל, ולכן אפשר לערב חשבונות של תקופה אחת עם חשבונות תקופה אחרת. יש להוסיף שמעשר כספים הוא מנהג ולא דין גמור, ולכן אין להשוות אותו לדיני תרומות ומעשרות בכל הנושאים.

לאור הנ"ל נראה שאם נתן בטעות כספים שלא היה צריך לתת כלל, יכול לחשב זאת ולהפחית את סכום הטעות ממעשר הכספים שייתן בעתיד, ובלבד שלא יצאו העניים נפסדים.

3. נודע ביהודה, תניינא סי' קצח.
 4. עי שו"ת שער אפרים, יו"ד סי' פד.
 5. הוזכר התאריך של ראש השנה, כדי שייכנס ליום הדין ללא חובות.